

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

**TUPROQ DEGRADATSIYASI MUAMMOSINING
GLOBALLASHUVI VA UNING BARTARAF QILISH YO'LLARI**

Xolmat Xurramovich Zokirov

Q.x.f.n Professor

Eshboltayeva Shaxnoza Abdurazzoq qizi

Termiz davlat universiteti Ekologiya mutaxassisligi magistranti

Email adress (s2591084@gmail.com) telefon raqam (+998993871133).

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada tuproq degradatsiyasi kelib chiqish sabablari, ushbu muammoning oldini olish yo'llari xususida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Yer, degradatsiya, yaylov, yer hisobi, sabab, resurs, tuproq, tiplar.*

**GLOBALIZATION OF THE PROBLEM OF SOIL DEGRADATION AND
WAYS TO IT ELIMINATE**

ABSTRACT: *This article discusses the reasons for the origin of soil degradation, ways to prevent this problem.*

Key words: *Land, degradation, pasture, land accounting, cause resource, soil, types.*

Kirish. Hozirgi vaqtda sayyoramizga zarar yetkazadigan ko'plab ekologik muammolar mavjud, ulardan biri tuproq ekotizimlarini qo'llab-quvvatlashga salbiy ta'sir ko'rsatadigan tuproq degradatsiyasidir. Har yili dunyo bo'yicha 6-7 million gektarga yaqin yer maydonlari qishloq xo'jalik aylanmasidan chiqib ketmoqda. Ya'ni ulardan foydalanilmaydi. Bundan tashqari global, mintaqaviy miqyosda ham asosiy xavf antropogen degradatsiya bo'lib turibdi. Bugun mamlakatimizda ham unumdor yerlarning soni cheklangan. Ba'zi hududlarda e'tiborsizlik oqibatida yerlar degradatsiyaga uchrash holatiga kelib qolgan. Ana shunday salbiy oqibatlarning oldini olish maqsadida Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2022-yil 10-iyunda "Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi [1]. Unga asosan, O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi tizimida alohida yangi departament tashkil etildi. Respublikamizdagi yerlar degradatsiyasi, ularning oldini olish, bu borada amalga oshiriladigan ishlar bo'yicha vazifalar bilan shug'ullanish departamentning zimmasiga yuklatildi. Bugungi global iqlim o'zgarishi davrida yerlar degradatsiyasi, tuproqlarning holatini saqlash qishloq xo'jaligidan unumli foydalanishga doir muammolar butun dunyo ahlini tashvishga solmoqda.

ASOSIY QISM: Eroziya jarayonlari ro'y berishi natijasida yerlarini degradatsiyalanish muammolari nafaqat O'zbekistonda, balki chet el mamlakatlarida ham dolzarbdir. Ma'lum bir mintaqani tuproq hosil bo'lish jarayonini o'ziga xos regional

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

xususiyatlarini hisobga olmagan holda yerlardan oqilona foydalanmaslik, o'rmonlarni yo'q qilinishi, chorva mollarni tartibsiz boqilishi oqibatida, tabiiy tuproq qoplamining o'zgarishiga, tuproq unumdorligini pasayishiga olib keluvchi eroziya jarayonlarini yanada kuchaytiradi [2]. Degradatsiyaning turlari bir biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bir vaqtning o'zida uchta turi ham tuproqda kechishi mumkin yoki ketma-ket tarzda ham kechishi kuzatiladi [3]. Degradatsiya natijasida asosan tuproqning xossa va rejimlarining o'zgarishi, tabiiy -xo'jalik bahosining pasayishi, degumifikatsiya jarayonning ortishi, tuproq muhitining buzilishi, sho'rlanishi, ikkilamchi sho'rlanish kabilar ko'proq kuzatiladi. Tuproq degradatsiyasining eng muhim turlari: • texnologik (uzoq muddatli foydalanish natijasida)

- tuproq eroziyasi
- sho'rlanish
- botqoqlanish
- tuproqning ifloslanishi
- cho'llanish.

Tuproqning degradatsiyasining o'ta yuqori darajasi - bu tuproq qoplamining buzilishidir. Tuproq eroziyasi tuproq degradatsiyasining asosiy omili bo'lib, bir necha mexanizmlarga bog'liq: suv eroziyasi, shamol eroziyasi, kimyoviy parchalanish va fizikaviy buzilish.

Tuproqning unumdorligiga salbiy tasir etuvchi asosiy jarayonlardan biri suv va irrigatsiya eroziyasidir. Irrigatsiya eroziyasiga asosan sug'orma tipik va to'q tusli bo'z tuproqli yerlar moyil bo'ladi. Bu maydonlarning yarmiga yaqini bo'laklangan relyefli joylar va ularda irrigatsiya eroziyasi rivojlanish ehtimoli cho'l hududlaridagiga nisbatan ko'proqdir. Tuproqlarning yuvilishi qiyalik 1-2 gradusga yetganda boshlanib qiyalik oshgan sari eroziya jarayoni jadallashadi.

Tuproq fizik xossalariining salbiy tomonga (yomonlashishi), o'zgarishi, birinchi navbatda sutrukturasining va qatlamlarining buzulishi natijasida suv, havo va ozuqa elementlar rejimining yomonlashishi tuproqning fizik degradatsiyasi deb tushuniladi. Tuproq holatining fizik degradatsiyasi nisbatan keng tarqalgan. Tuproqning fizik degradatsiyasi organik gumus akkumulyatsiya qatlamuning kamayoishi yoki boshqa tuproq qatlamlarining yoki to'liq tuproq profilinung yo'qolishi (mexanik degradatsiya) tuproq pprofilimexanuk buzulishi aniq fizik xossalariining o'zgarishi bo'yicha qayt qilinadi. Ko'pgina tuproqlar uchun bir qator bir biriga bog'liq bo'lmagan fizik holatini va fizik degradatsiya holatini yetarli tavsiflanishi aniqlashda quydagi mezonlardan foydalanish mumkin:

-g'ovaklikning tuzulishi yoki agregatlarning g'ovakligi yoki quruq holatdagi bo'lakchalari (fragmentlari), o'lchamlari 3-5mm

-teksturali bo'kish, metodli-cho'kish teksturali koefisiyenti:

-uzluksiz strukturali g'ovaklik

- agregatlararo g'ovaklik.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Tuproq holatining fizik degradatsiyasida muhim omil uning qumoq va loyli mexanik taribli bo'lishi, organik moddalar miqdorining kamayishi va uning sifat tarkibi o'zgarish, jumladan qishloq xo'jalik texnikalarini tuproq qatlamlarining zichlashishiga ta'siri hisoblanadi.

Tuproq degradatsiyasi bilan bog'liq muammolarning aksariyati inson faoliyati bilan bog'liq. Tuproqning degradatsiyasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan boshqa faoliyatlar - iqtisodiy rivojlanishga olib kelgan, ko'proq ifloslanish va eroziya olib keladigan rekreatsiya yoki dam olish faoliyati, shu jumladan axlatni kerakli joylarga emas, balki istalgan joyga tashlash va transport vositalarining og'ir tirbandligi. Tuproqning degradatsiyasining bu muammosi dehqonchilik uchun ishlatiladigan yerlarning katta qismiga ta'sir qiladi, potentsial boyliklarni kamaytiradi va iqtisodiyotni rivojlantirish uchun qiyinchiliklarga olib keladi. Tuproqning tanazzulga uchrashi va hosildorlikning yo'qolishi qishloq xo'jaligi ekinlari hosildorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarning yo'qolishini va aholining oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid solayotganini bildiradi. Bu nafaqat tuproq va unumdorlikka ta'sir qiladi, balki daryolar, botqoq va ko'llar va ularning atrofidagi tuproqlarning oqimiga ta'sir qiladi, ozuqa moddalarini olib tashlaydi va ko'proq ifloslantiruvchi moddalarni qo'shadi, uzoq muddatda bu muammolar katta suv zaxiralarida potentsial xavfli bo'ladi. Degradatsiya jarayonlarini bartaraf etishda tomchilatib sug'orish usuli ham tavsiya etilgan. Bu usul suv va zarur o'g'itlarni sug'orilayotgan ekinning ildiz yonidagi qismga to'g'ridan-to'g'ri uzatuvchi tizim bo'lib hisoblanadi. Suv uzatish miqdori va davriyligi o'simlikning ehtiyojidan kelib chiqib yuboriladi. Bu usulda suv barcha ekinlarga bir tekisda, bir xil miqdorda va suvni ortiqcha isrof qilmasdan yetib boradi. Shuningdek, suvni oqish vaqtidagi bug'lanishlari miqdori kamayadi.

Tuproqning degradatsiyasini oldini olishning eng yaxshi yechimi profilaktika ishlarini boshlashdir, garchi buning oldini olish har doim ham mumkin emas, hech bo'lmaganda bu turdagi ifloslanishni biroz bartaraf etish mumkin, baxtsiz hodisalar insonning aybi yoki tabiiy sabablarga ko'ra sodir bo'lishi mumkin. nazorat qilib bo'lmaydigan kislotali yomg'ir kabi. Ushbu sohada oldini olish tabiiy resurslar va samarali muhitni saqlashga yordam beradigan tabiatni muhofaza qilish choralari qo'llashga qaratilgan. Shuni unutmasligimiz kerakki, maydon foydali deb tasniflanishi uchun u jamoaga tovarlar va xizmatlar ko'rsatishi kerak. Biologik qiymatga ega bo'lmagan tuproq jamoatchilikni qiziqitirmaydi.

Xulosa. Tuproq degradatsiyasini oldini olish uchun yumshatish jarayonlaridan foydalaniladi. Uning paydo bo'lishi boshidanoq degradatsiyani kamaytirishga yordam beradigan aralashuv. Asosiy maqsad doimiy degradatsiyani to'xtatish va yaxshilanishni boshlashdir. Shu tarzda tabiiy resurslarni va shu sababli ularning ekotizimdagi funktsiyalarini tiklashga erishiladi.

Yumshatilish ta'siri odatda qisqa va o'rta muddatli davrda seziladi. Tuproqning buzilish holatini ham hisobga olish kerak. Ijobiy ta'sirga erishish uchun uzoqroq

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

muddatga qimmatroq jarayonlar bilan mablag' kiritishingiz kerak chunki mamlakatimizning har bir qarich yeri bebahodir. Odamlarning yerga bo'lgan munosabati kundan-kunga o'zgarmoqda. Bugungi klaster va dehqon-fermerlar yerlarning unumdorligini oshirish orqali qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish hajmini ko'paytirmoqda. Bunda respublika qishloq xo'jaligi sohasida ilm va innovatsiyaning birgalikda olib borilayotgani muhimdir. Yerlar insoniyatning taraqqiyotiga, jamiyatning ravnaqiga xizmat qiladi. Shuning uchun yerlarni asrab-avaylash, ulardan oqilona foydalanish degradatsiya kabi salbiy oqibatlarining oldini oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. "Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to'g'risida" 10.06.2022 yildagi 277-son
2. Abdurahmonov T. Jabborov Z. Nikadambayev X. "Tuproqlarni kimyoviy iflaslanish muommlari va muhofaza qilish tadbirlari maxsus kursini o'qitish pedagogic texnologiyalar" T.. Universitet 2017.
3. O'zbekiston Respublikasi tuproq qatlami Atlasi, O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri Davat qo'mitasi. T:2020
4. Zokirov X.X. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish. Darslik. Surxon Nashr-2020.
5. Internet ma'lumotlari: <http://google.co.uz>; <http://www.lex.uz>

